

ANTE GULIN

JAVNA DJELATNOST NOTARSKE KANCELARIJE I KAPTOLA U SENJU TIJEKOM SREDNJEG VIJEKA

Ante Gulin
Zagreb

UDK: 347.961: 949.713 "04/14"
Izvorni znanstveni rad
Ur.: 1988-07-30

U radu se obrađuju dvije punopravne i različite ustanove javne vjere javna notarska kancelarija i katedralni kaptol crkve sv. Marije — koje su u Senju tijekom srednjega vijeka pisale, prepisivale i izdavale na zahtjev stranaka privatno-pravne ugovore i druge vrsti dokumenata. Prve dokumente s javnom vjerom počela je izdavati javna notarska kancelarija već g. 1233. U njoj djeluju javni notari po carskom ili papinskom ovlaštenju. Kasnije se u iste poslove javne djelatnosti uključuje i Senjski kaptol, koji je na temelju privilegija kralja Sigismunda od 25. listopada g. 1392. postao »locus credibilis«, te izdavao pod svojim velikim i malim autentičnim pečatom sve vrsti dokumenata do potkraj 18. st. Tijekom 15. st. u Senju djeluje, uz notarsku ili gradsku i općinsku kancelariju, te katedralni kaptol, još i glagoljska kancelarija s istom svrhom.

Uvod

U hrvatskoj pravnoj povijesti do 16. st. poznata su tri instituta javne vjere. Prvi je i najstariji među njima institut pristava, a tek onda institut javnoga notarijata i autentični pečati koje su imali hrvatski kaptoli (ne svi) i neki samostani kao »loca credibilia« ili vjerodostojna mjesta. Međutim, kako se u ovom radu ograničavamo na ova dva posljednja instituta, na javnu notarsku kancelariju i na Senjski kaptol kao »locus credibilis« i njegove pečate, tako je već na početku potrebno upozoriti da su to dvije različite ustanove javne vjere koje su na dva različita mjesta djelovale u Senju tijekom srednjeg vijeka, i od kojih se ustanovâ samo notarska kancelarija spominje na jednom mjestu u Statutu grada Senja iz g. 1388. S obzirom na to, kao i na vremenski početak rada jedne i druge institucije, ipak ih je potrebno odvojeno razmatrati, iako su u pogledu javne djelatnosti — sastavljanja, pisanja, prepisivanja, ovjeravanja i izdavanja isprava na zahtjev stranaka — vršile iste poslove.

I dok javna notarska kancelarija počinje s radom već oko sredine prve polovice 13. st. Senjski kaptol iste poslove javne djelatnosti obavlja tek potkraj 14. ili početkom 15. stoljeća. Njihovu srednjovjekovnu javnu djelatnost i značenje koje im pripada prikazat ćemo u ovom radu prema objelodanjenim dokumentima koje su one pisale i izdavale kao dvije punopravne institucije javne vjere.

1. Javna notarska kancelarija

Ipak, prije samog izlaganja o javnoj notarskoj kancelariji u Senju, potrebno je radi daljeg razumijevanja bar i kraće iznijeti opće značenje i svrhu javne notarske kancelarije i njezinih notara, kao i općenito razvoj javnoga notarijata u dalmatinskim gradovima, među kojima je i Senj imao zapaženu ulogu.

Već smo na početku napomenuli da je javna notarska kancelarija takva ustanova javne vjere u kojoj su se sklapali, sastavljali, pisali i prepisivali privatno-pravni ugovori i drugi javni dokumenti (isprave) na zahtjev stranaka. Sve takve poslove, kako je poznato iz izvora i literature, obavljao je javni notar (notarius publicus) kao privilegirani pisac ili pisar pravnorelevantnih dokumenata, koji su zaštićeni javnom vjerom (fides publica), tj. koji pred sudom kao javna rasprava (instrumenta publica) uživaju punu vjerodostojnost. Protiv takvih dokumenata i činjenica navedenih u njima ne može se voditi protudokaz, a niti se mogu pobijati bilo kakvim sredstvima kao što su svjedoci, zakletva ili pak neka »privatna isprava«.¹⁾

Takve dokumente s javnom vjerom nalazimo prvi put kod nas u dalmatinskim gradovima već u prvoj polovici 11. stoljeća: u Rabu g. 1118.²⁾, na Krku, također iste godine³⁾, u Zadru g. 1033.⁴⁾ i Pagu g. 1071.⁵⁾ Njih uglavnom pišu pripadnici klera, pretežno đakoni i prezbiteri, koji sebe zovu notarima. Takvi nam dokumenti ujedno potvrđuju da su to bili prvi pokušaji recepcije ustanove javnoga notarijata iz Italije u dalmatinske gradove u kojima se on nije odmah učvrstio zbog inkorporiranja tih gradova hrvatskoj državi, nego je taj proces usvajanja trajao od prve polovice 12. st. u Zadru, Dubrovniku, Splitu i Rabu, pa do prve polovice 13. st. u Senju, Šibeniku i drugim dalmatinskim gradovima. Prema tome, tek se to razdoblje može sigurno označiti kao vrijeme usvajanja javnoga notarijata u dalmatinske gradove u kojima se on pralelno razvijao i bio pod stalnim utjecajem javnoga notarijata u Italiji i u uskoj vezi s njim.⁶⁾ To je posve i razumljivo, jer su u Italiji već početkom 13. st. postojale notarijalne škole (npr. u Bologni), koje su djelovale samostalno ili u sastavu sveučilišta kao posebne katedre za notarsko pravo. U tim su se školama obrazovali i budući notari senjske notarske kancelarije kojima je, uostalom kao i svim drugim notarima nakon završne škole, a za vršenje notarske djelatnosti, bio potrebno privilegij javne vlasti, koji su izdavali pape i njemački, odnosno zapadnorimski carevi, pa su se tako razlikovali notari apostolske stolice (apostolicae sedis

1. Vidi o tome opširnije: Enciklopedija Jugoslavije, 6, izdanje JLZ, Zagreb, 1965, str. 300; Jakov Stipišić, Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, ŠK Zagreb, 1972, str. 159-161; Marko Kostrenčić, Fides publica (Javna vera) u pravnoj historiji Srba i Hrvata do kraja XV veka, posebna izdanja SKA, Beograd, 1930, str. 76 i dalje.

2. Ivan Kukuljević Sakcinski, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, I, Zagreb, 1874, str. 99.

3. Ibid., str. 101, br. isprave 110

4. Ibid., str. 107, br. isprave 119

5. Ibid., str. 141, br. isprave 166, koju je napisao rapski biskup Drago, a pregledala je dva egzaminatora, naime, đakon Martin i »Martinusius de Slouigna examinador domini comitis Marchi Michaelis, et eius curie examinai«

6. Vidi o tome opširnije: M. Kostrenčić, o.c. str. 71. i dalje

notarii; notarius auctoritate sacri Lateranensis palatii; notarius sacri palatii) od notara po carskom ovlaštenju (notarius imperiali auctoritate). Tako su obje vrsti notara, koje nalazimo i u Senju tijekom srednjega vijeka, bile izjednačene u svojim pravima i ovlaštenje da vrše svoje funkcije ili javnu djelatnost na čitavom onom području na kojem je važio carski i papinski autoritet. Svoju funkciju obavljali su notari, osim u kancelarijama vladara i visokih crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika, još i u kancelarijama dalmatinskih komuna, pa tako i u Senju. Senjski notari bili su uglavnom iz sjevernih gradova Italije (u blizini Venecije), a tek se pokoji može naći iz primorskih mjesta, primjerice s Krka.

Svrha svake notarske ili bilježničke kancelarije, pa tako i senjske, bila je u tome da u njoj javni notar, zbog opće potrebe tadašnjega stanovništva, sastavi i napiše na molbu stranaka dokument o nekakvom pravnom poslu. Notar se na molbu stranaka morao odazvati (to je tzv. rogatus notarius ili zamoljeni notar), nakon čega bi ponajprije sastavio koncept ugovora (scheda; minuta), koji bi zatim unio u notarsku knjigu (liber imbreviaturarum), čime bi on dobio javnu vjeru. Na temelju takvog koncepta ugovora notar bi u roku od oko osam dana u notarskoj kancelariji napisao cjelovitu ispravu (instrumentum) sa svim uobičajnim formulama, koju bi osnažio svojim notarskim znakom (signum notarii) ili monogramom, koji je sâm izrađivao ispod teksta isprave. Tako sastavljen dokument ili instrument lege artis s notarevim znakom, a kasnije i s potpisom egzaminatora, uživao je na svakom mjestu javnu vjeru (fidem publica).

Dokumente s javnom vjerom prvi je u Senju počeo izdavati, koliko smo to mogli ustvrditi na temeljlu izvora, notar Šimun (Ego Simon sacri palatii notarius), koji na molbu Ivana de Kići (de Chicii) iz Zadra sastavlja 17. lipnja g. 1233.⁷⁾ ispravu o nekakvom njegovu opravdanju, u nazočnosti preceptora (tj. poglavara templarskoga sjedišta u Senju), senjskog suca, zadarskog figažola (figaxoli)⁸⁾ i durgih svjedoka. Taj je dokument notar Šimun sastavio pred crkvom templara u Senju, kako je to inače bio običaj kod svih tadašnjih dalmatinskih notara koji su obavljali svoju neposrednu službu prema potrebi: na trgu in platea, u trijemu pred općinom (in logia comunis), u općinskoj kancelariji (in cancellaria comunis), u trgovačkom dućanu ili notarevu stanu, u javnoj ulici (via publica), na trgu pred katedralnom crkvom, pa čak i na molu, gdje se vežu brodovi.

Iza notara Šimuna u Senju se spominje notar Prod, đakon krčke crkve i senjski notar (Et ego Proodus Uegliensis ecclesie diaconus atque Segnie notarius), koji 14. lipnja g. 1248. sastavlja ispravu o izmirenju Snjana i Dubroočana posvađenih zbog pljačke na moru.⁹⁾

Do kada je Prod obavljao funkciju notara u Senju, i da li stalno ili povremeno, nije nam poznato zbog nedostataka povijesnih izvora, kao i zbog toga što u to vrijeme ili malo kasnije djeluje u Senju i Lanfranko Munarolli, koji se u ispravi od 13. svibnja g. 1257. (u kojoj Dubrovčani ne žele platiti arboratikum¹⁰⁾ u Senju, što su na koncu i Senjani prihvatili), navodi kao notar svete palače, a sada pak senjski tabelion.¹¹⁾

7. Tade Smečiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, sv. III, Zagreb, 1905, str. 459-460 (dalje: CD).

8. Nepoznata funkcija koju ne objašnjava ni »Lexicon latinitatis mediaevi Iugoslaviae, vol. I, Zagreb, 1973, str. 459.

9. CD, IV, str. 354-355.

10. Tj. pristojbu koju su strani brodovi plaćali u luci prema broju jarbola. Lexicon latinitatis mediaevi Iugoslaviae, vol. I, str. 59.

Notarsku službu obavljao je Lanfranko Munarolli u Senju, čini se, do potkraj 70-tih godina, kad ga je naslijedio notar Vicencije pok. Gerardija Aylino, koji 20. lipnja g. 1271. pred crkvom Sv. Marije sastavlja ispravu u kojoj Senjani biraju sebi za kneza, krčkog i moduškog kneza Gvida. U tom dokumentu Vicencije sebe naziva notarom svete krune rimskog carstva i senjskim tabelionom.¹²⁾

Funkciju javnoga notara obavljao je Vicencije Aylino, čini se, još oko 20-tak godina, a u taj se posao javne notarske kancelarije uključuje i notar Petar, koji se naziva sveopći senjski notar, magister i fizik. On u nazočnosti mnogih svjedoka, pa tako i pred Nikolom de Verona, inače notarom krčkih knezova Ivana i Leonarda, piše 19. travnja g. 1292. akt u kojem Mihovil Vezanelo iz Krka daruje samostanu malobračana u Senju svoju kuću.¹³ Uz notara Petra tada se prvi put spominje u senjskoj notarskoj kancelariji i funkcija egzaminatora koju je obavljao senjski vicecomes Benevenut. Njegovo se ime ili potpis nalazi pred imenom notara Petra.¹⁴ Naime, ustaljena praksa svih tadašnjih dalmatinskih kancelarija, pa tako i na početku senjske, bila je da se egzaminator potpisuje pred notarom. Tako se prema mjestu potpisa može nedvojbeno zaključiti da je uloga egzaminatora (examinare – ispitivati; istraživati), koji je imao glavnu zadaću u pregledavnju isprava, bila svakako važnija ili značajnija od uloge javnoga notara kao stručnog lica. Egzaminator je prije svega potpisom svojim svjedočio ispravnost teksta ugovora i originalnost dokumenta. Bez njegova potpisa isprava nije imala pravni učinak.^{14b} Takvu je ulogu, kao što vidimo, imao i senjski vicecomes ili pomoćnik senjskog kneza, a kasnije će je obavljati i senjski suci.

Čini se da notar Petar nije dugo obavljao notarsku službu u Senju (npr. poput svojih prethodnika), jer se već iduće godine u senjskim dokumentima spominje javni notar po carskom ovlaštenju Jakob, fizik, sin pok. Gvida, koji piše dvije isprave: jednu 13. listopada 1293 u kojoj zadarski građanin Petar Barte daruje samostanu malobračana u Senju svoju kuću,¹⁵ i drugu 10. studenog 1295, u kojoj Stjepan Ugrin daruje također samostanu malobračana u Senju svoj vrt.¹⁶ Kako se ni u jednoj od tih isprava ne navodi egzaminator, može se bar i djelomično zaključiti da je njegova uloga kod takve vrsti dokumenata bila manje važna u odnosu na druge javne akte.

Početakom 14. st. u Senju djeluje notar Lampridije, sin pok. suca Mateja. On je bio krčki kanonik i zakleti senjski notar koji 3. veljače 1306. g. sastavlja u Krku ispravu o istjerivanju nekakve ostavštine. Pred njim se potpisao egzaminator Moizes.¹⁷

Nakon notara Lampridija u Senju je djelovao i notar po carskom ovlaštenju prezbiter Nikola Korba de Ankona. On 25. srpnja g. 1312. sastavlja akt u kojem se samostan malobračana u Senju odriče prava na one dvije kuće koje su mu oporučno ostavil Petar

11. CD, V, str. 66-67. »Ego Lanfrancus Munarolli de Vincentia sacri palatii notarius, nunc vero Seniensis tabellio, hec de precepto supradicti domini Federici uicarii et potestatis Seniensis et iudicium scripsi et roboravi«

12. Ibid., str. 597-598. »Ego Vincencius quondam Gerardi Aylino notarius sacre (corone) Romanorum imperatoris et nunc uero Seniensis tabellio et rogatus a communitate Seniensi, scripsi, compleui et roboravi«

13. CD, VII, str. 80-82.

14. Ibid., »Ego Benevenutus vicecomes Segnie examinator manum misi. Ego magister Petrus physucus et Segnie generalis notarius predictis interfui et rogatus, ut audiui, scripsi et roboravi ac solito meo signo signavi«

14b L. Margetić, Funkcija i porijeklo službe egzaminatora u srednjovjekovnim komunama Hrvatskog Primorja i Dalmacije, Starine JAZU, 55, Zagreb, 1971, str. 191.

15. CD, VII, str. 157-158. »Jacobus physicus condam Guidonis filius, imperiali auctoritate notarius publicus, in hiis omnibus interfui, et ut supra legitur scripsi atque firmaui rogatus«

16. Ibid., str. 212-213.

17. CD, VIII, str. 115-116. »Ego Moises de Duymo examinator manum misi. Ego Lampridius filius quondam iudicis Matthei Vegliensis canonicus et notarius Segniensis iuratus predictis interfui et scripsi rogatus«

Barte iz Zadra i Mihovil de Vezanelo iz Krka.¹⁸ Notar Nikola Korba bio je ujedno i osobni notar krčkih knezova Dujma i Friderika, ali i njihov kapelan. Tu je ispravu pregledao egzaminator Martin, sudac, sin pok. suca Radovana, koji se potpisao ispred notara Nikole.¹⁹

Funkciju egzaminatora obavljao je sudac Martin još nekoliko godina, kako to potvrđuje isprava od 1. studenoga g. 1319. u kojoj Mira, udova pok. suca Vukomira, prodaje kovaču Slavogostu i njegovoj ženi Zorici komad zemlje u gradu. Ispravu je napisao novi notar Bevenut, sin pok. Venimbena, također bilježnik po carskom ovlaštenju.²⁰ On piše i ispravu od 12. srpnja g. 1339. u kojoj Draškov sin Tumpa od plemena Vuković iz Gacke daruje dvije kuće u Senju (koje je sam sagradio) za održavanje crkve sv. Marije. Međutim, u tom se dokumentu ne spominje više egzaminator Martin, nego novi egzaminator i sudac Bartol, sin suca Moizesa,²¹ kojeg smo već ranije spominjali u ispravi iz g. 1312.

I posljednja poznata isprava koju piše notar Bevenut, inače zakleti notar senjske općine, jest ona od 11. kolovoza 1339, u kojoj podžupan Rumša i brat mu sudac Bartol daruju kneginji Elizabeti, ženi kneza Dujma, kuću u Dolcu. Umjesto egzaminatora Dujma taj je dokument pregledao i potpisao novi egzaminator David, senjski vicecomes.²²

Nakon dugogodišnje javne djelatnosti notara Bevenuta službu javne notarske kancelarije preuzeo je notar Šimun, koji piše dokument 15. prosinca g. 1343, u kojem Gajanov sin Deslav, senjski građanin, prodaje Grguru, sinu pok. Stipana Grdoševića, drvenu kuću u Senju.²³ I dok ta isprava ne sadrži potpis egzaminatora, u jednoj drugoj od 1. travnja g. 1344, u kojoj sin Radoslava Petračića Obrad, senjski građanin, prodaje Bratonji Klaponjiću vinograd u Obolnici, i koju piše također notar Šimun, navodi se egzaminator Ivan, nekoć senjski sudac.²⁴

Notar Šimun napisao je, čini se, još samo onu ispravu od 21. lipnja g. 1345. u kojoj se Benevenutu, bivšem senjskom sucu, i njegovoj ženi Agnezi (Janji) dopušta podići žrtvenik u čast Bl. Dj. Marije, a njemu grobnicu u franjevačkoj crkvi u Senju.²⁵

Funkciju bilježnika obavljao je Šimun vjerojatno još par godina, kad se u ispravi od 18. veljače g. 1350, u kojoj Joakim, sin pok. Trotta iz Baške, prodaje Elizabeti, udovi krčkog kneza Dujma, zidanu kuću u Senju, navodi notar Andrija, pok. Franje de Feraria i egzaminator Ivan, pok. Rikarda.²⁶

Ni mjesec dana kasnije, 2. ožujka 1350, sastavio je notar Andrija još jedan dokument kojim Elizabeta, udova pok. kneza Dujma, daruje samostanu malobraćana u Senju kuću

18. Ibid., str. 314-315.

19. »Ego iudex Martinus condam iudicis Radouani examinatore manum misi. Ego presbiter Nicolinus Corbus de Ancona capellanus dominorum comitum Duymi et Federici ac imperiali auctoritate notarius hiis interfui, rogatus scripsi, publicavi et solito signo signavi«

20. Ibid., str. 544-555. »Et ego Bevenutus condam Venimbene imperiali auctoritate predictis omnibus, ut supra legitur, rogatus interfui, scripsi et publicavi«

21. CD, X, str. 474-476. »Ego iudex Bartollus filius iudicis Moysis examinatore manum misi«

22. Ibid., str. 483-484. »Ego David vicecomes examinatore manum misi et hoc instrumentum confirmo«

23. CD, XI, str. 108-109. »Ego Simon quodam Venthure de Prathoueteri diocesis imperiali auctoritate et comunis Segnie iuratus notarius predictis omnibus, dum agerentur interfui, eaque rogatus scripsi et publicavi meoque signo solito roboravi«

24. Ibid., str. 125-127. »Ego Johannes olim iudex Segnie examinatore manum missi«

25. Ibid., str. 203-205.

26. Ibid., str. 579-581. »Ego Johannes filius condam Ričardi examinatore manum misi. Ego Andreas condam Francisci de Feraria imperiali auctoritate notarius predictis omnibus dum agerentur interfui, eaque rogatus scripsi et publicavi meoque signo solito roboravi«

svoje majke Helene. Tu je ispravu osnažio svojim potpisom egzaminator Filip Raduci (Raduča; Radučić), senjski sudac.²⁷

U iduće tri godine notar Andrija sastavio je i napisao vjerojatno još nekoliko sličnih po sadržaju dokumenata od kojih nam je poznat samo onaj od 8. veljače 1351., u kojem prije spomenuti Joakim, sin pok. Trotta iz Baške, prodaje svoj dio kuće Elizabeti, udovi kneza Dujma, za 100 zlatnih dukata. Tu je ispravu pregledao i na nju se potpisao egzaminator Ivan sin pok. Rikarda.²⁸

Drugi takav sličan dokument po sadržaju sastavio je 20. rujna g. 1353. u nazočnosti notara Andrije i drugih svjedoka, novi notar po carskom ovlaštenju i zakleti službenik senjske općine Bonakursije de Foro, građanin Belluna, a pregledao ga sudac Bartol kao egzaminator.²⁹ Iz sadržaja tog dokumenta doznajemo da Filip, sin pok. senjskog suca Radoslava, prodaje Elizabeti, kćeri pok. bana Mladena, neku zidanu kuću u Senju. Pod imenom suca Bartola i notara Bonakursija izdat je 5. siječnja g. 1354 i dokument kojim kneginja Elizabeta, udova kneza Dujma, daje malobraćanima u Senju kuću i vinograd u senjskom kotaru.³⁰

I posljednja poznata isprava koju piše notar Bonakursije, a pregledava je novi egzaminator Andrija, senjski vicecomes, ona je od 23. veljače g. 1356, u kojoj kneginja Elizabeta daruje Dominiku, sinu arhidakona Jakova neko gradilište Senju.³¹ Iako je Bonakursije i nadalje obavljao istu funkciju, ipak je službu javne notarske kancelarije preuzeo notar Stefanbini, sin pok. notara Stjepana iz Krka. Uz njega su djelovala oba egzaminatora: Andrija kao knežev pomoćnik (vicecomes) i Bartol, nekoć senjski sudac.

I Stefanini je uostalom, kao i njegovi prethodnici, bio notar po carskom ovlaštenju i zakleti službenik senjske općine. On 8. siječnja g. 1358 piše ispravu kojom Benvenuto Venimben prodaje sucu Jakobu Kuzminu tri vinograda na otoku Krku.³²

Notar Stefanini, uz kojeg se navodi i egzaminator Andrija, sastavio je i ispravu od 17. prosinca g. 1359, u kojoj senjski podžupan Andrija, te podžupan Ledenica Frisko, itd., izabrani za mirovne suce, rješavaju spor Jurmana, komisara svoga pok. brata Mašoka i Marka Sclava iz Venecije, senjskog stanovnika, zbog jedne kuće.³³

Od tada pa nadalje službu javne notarske kancelarije u Senju preuzeo je Nikola pok. Dominika iz Krka, također javni notar po carskom ovlaštenju, te zakleti službenik općine grada Senja.³⁴ Njegov radni vijek trajao je u Senju gotovo, punih 40 godina, tj. od prve zabilježene isprave koju je pisao 7. srpnja 1360.³⁵ pa do one, vjerojatno posljednje, koja nosi datum 21. prosinca g. 1394³⁶ Na temelju toga s pravom se može reći da je bilo malo takvih notara u Dalmaciji koji su tako dugo i revno vršili notarsku službu kao on.

27. Ibid., str. 584-585. »Ego iudex Phylippus de Raducis examinador manum misi»

28. CD, XII, str. 3-4.

29. Ibid., str. 198-200. »Ego iudex Bartollus manu missi. Ego Bonacursius de Foro ciuitatis Belluni et imperiali auctoritate notarius et nunc communis Segnie officialis iuratus...«

30. Ibid., str. 216-218

31. Ibid., str. 328-329. »Ego Andreas vicecomes Segnie examinador manum misi.

32. Ibid., str. 446-447. »Ego Bartolomeus olim (!) iudex Senie, examinador manum misi. Ego Stefaninus filius condam Stefani notarii de Vegla, publicus imperiali auctoritate notarius et nunc comunis Segnie officialis iuratus predictis omnibus interfui, rogarus scripsi, publicau i et corroboraui«

33. Ibid., str. 694-650.

34. CD, XIII, str. 38-40. »Ego Nicolaus condam Dominici de Vegla, puplicus imperiali auctoritate notarius et nunc communis ciuitatis Segnie officialis iuratus...«

35. Ibid., str. 38-40.

36. CD, XVII, str. 630-631.

Međutim, iz njegove dugogodišnje javne djelatnosti poznato nam je svega ili oko dvadesetak isprava s njegovim potpisom u kojima se uglavnom govori o davanju, prodavanju i iznajmljivanju kuća, gradilišta, vinograda ili sličnog u Senju.³⁸ U tim se ispravama također navode (7. srpnja 1360) već spomenuti notari Stefanini i Bonakursije, kao i notar Mikina pok. Bajonija de Bochacupis de Ankona, koji u ispravi od 29. rujna 1364. g. veli za sebe da je notar po carskom ovlaštenju i zakleti notar senjske općine.³⁸

Tada su u razdoblju od 1360. pa do g. 1394. uz notare djelovali i egzaminatori Andrija, Benevenut i Nikola pomoćnici senjskog kneza, te egzaminator Juraj, senjski sudac.

Javna funkcija notara Nikole nije se bitno promijenila ni u vrijeme donošenja Senjskoga statuta g. 1388. Naime, u tekstu statuta govori se, između ostalog, i o službenicima općine, pa tako i o općinskom kancelaru³⁹, o notar⁴⁰ i službi egzaminatorâ.⁴¹

Općinskog kancelara (*cancellarius communis*) birali su prema statutu »suci i vijećnici« (*rectores et consilarii*) i on je prema članu 21 jedini ovlašten sastavljati ugovore i zapisnike općinskih organa. Ako to pak učini netko drugi osim njega, takav je pismeni akt nevažeći, osim ako se dokaže da u trenutku sastavljanja takvog akta u Senju nije bilo kancelar i da je takvo ispostavljanje isprave odobrio bar jedan od senjskih sudaca. Nadalje, kancelar je kao službenik senjske općine trebao biti slobodan i razriješen svih drugih obveza, uživajući sve privilegije koje su pripadale plemićima.⁴²

Međutim, usprkos takvoj funkciji kancelara, isprave i akti senjske općine bili su valjani tek kada bi ih ovjerio poseban općinski službenik, tzv. egzaminator. Iako su i do tada u senjskoj notarskoj kancelariji djelovali egzaminatori, ipak su od g. 1388. takvu službu obavljala trojica zakletih plemića (*tres examinatores nobiles iurati*), kojima 156. član statuta izričito naređuje da ispituju (*examinare*) sve isprave sastavljene u gradu Senju, a posebice oporuke, te ako ustvrde da su one valjane po zakonu i običajima grada da se na njih potpišu *ad maiorem fidem*. Od trojice egzaminatora jednoga je postavljao knez, drugi se imenovao iz obitelji Raduča, a treći od Moizesa (Mojsovića).

I dok je općinski kancelar pisao sve općinske zapisnike, proglase i naredbe, a egzaminatori ih pregledavali, javni je notar po odobrenju općine sastavljao i izdavao pod svojim potpisom sve vrsti privatnopravnih dokumenata, a posebice oporuke. Član 38. statuta propisuje, naime, da onaj koji izgubi novčani spor treba platiti notar^u i pristavu troškove sastava isprave. Iz tog bar i djelomično proizlazi, kao što drži i Mirko Zjačić⁴³, da su notar i pristav također općinski službenici, koji za općinu obavljaju posebne poslove. Međutim, notar je ipak privatna osoba koja po odobrenju općine obavlja sve notarske poslove u gradskoj kancelariji u svoje ime i za svoj račun. Iako se u 21. članu statuta izričito naglašava da notarsku funkciju može obavljati samo kancelar, ipak je općinske dokumente pisao i javni notar. To potvrđuju i dvije isprave notara Nikole iz

37. Vidi: CD, XIII, str. 399-401 (g. 1364), 426-427 (g. 1365), 482-484 (g. 1365); CD, XV, str. 60-64 (g. 1374), 67-69 (g. 1374), 69-72 (g. 1374), 141-143 (g. 1375), 365-371 (g. 1378); CD, XVI, str. 53-54 (g. 1379), 89-91 (g. 1380), 164-165 (g. 1381), 218-220 (g. 1381); CD, XVII, str. 24-26 (g. 1386), 29-31 (g. 1386), 118-119 (g. 1387), 137-138 (g. 1388), 630-631 (g. 1394).

38. CD, XIII, str. 401. »Ego Michinus condam ser Baioni de BOchacupis de Ancona, imperiali auctoritate notarius et comunis Segnie iuratus, ut supra legitur, omnibus interfui et publicau rogatus meoque signo solito corroborau«

39. Lujo Margetić, Senjski statut iz 1388, Senjski zbornik, god. 12 (1985-1987), Senj, 1988, str. 69. čl. 21.

40. Ibid., str. 70, čl. 38.

41. Ibid., str. 77, čl. 156.

42. Ibid., str. 69, čl. 22.

43. Mirko Zjačić, Statut grada Senja iz 1388. godine, Rad JAZU 369, Razred za društvene znanosti, knj. XVII, Zagreb, 1975, str. 48.

Krka od 21. ožujka 1388.⁴⁴ i 21. prosinca 1394.⁴⁵ u kojima se on naziva javnim notarom i zakletim pisarom senjske općine (Ego Nicolaos condam Dominici de Vegla, imperiali auctoritate notarius publicus et nunc comunis Segnie scriba iuratus...)

Tako ustrojene, javna notarska i općinska kancelarija, od notara, kancelara i tri egzaminatora, obavljale su javnu djelatnost i u idućem, 15. st., kad u Senju nalazimo i drugu ustanovu javne vjere pod imenom Senjski kaptol.

2. Javna djelatnost kaptola

I dok se djelatnost općinske kancelarije odvijala od g. 1388. prema statutarnim propisima, a gradske s javnim notarom po ustaljenoj praksi i po odobrenju općine, svega četiri godine poslije donošenja Senjskog statuta katedralni kaptol crkve sv. Marije postao je »locus credibilis« ili tzv. vjerodostojno mjesto.⁴⁶ Njemu je, naime, kralj Sigismund svojim privilegijem od 25. listopada 1392. službeno podijelio upotrebu kaptolskoga pečata i odredio njegov mandorlast oblik s likom Bogorodice i malim Isusom.⁴⁶ Takvim je pečatom Senjski kaptol, kao institucija javne vjere, potvrđivao od tada pa nadalje sve svoje isprave i pisma, kako nam to svjedoči i isprava od 13. siječnja godine 1492. sa sačuvanim pečatom u kojoj Kaptol svjedoči o uvođenju u posjed zemalja koje je Čazmanskom kaptolu poklonio Stjepan Zemljić od Krupe.⁴⁸ Iz te isprave nesumljivo proizlazi da je takvu djelatnost Senjski kaptol obavljao preko svojih kanonika, odnosno preko tzv. »vjernoga kaptolskog čovjeka«. Takvu praksu u vezi sa svjedočenjem imali su i drugi hrvatski kaptoli, kojima je u tom poslu Senjski kaptol bio potpuno ravan.

I Senjski je kaptol uostalom, kao i sve druge naše kaptole, štitilo ugarsko-hrvatsko pravo po kojem je već s kraja 14, odnosno početkom 15. st., kaptol zakonito djelovao i obavljao javnu djelatnost sve do 18. st. To potvrđuje i valjanost njegova pečata koji je 1480. potvrdio i kralj Matija Korvin⁴⁹, tadašnji gospodar Senja, ali i kaptolske isprave⁵⁰ koje je kaptol po nalogu ugarsko-hrvatskih kraljeva, hrvatskih banova, krčkih knezova, sudaca i na zahtjev senjskih građana i ostalog stanovništva iz okolice, sastavljao, pisao, prepisivao i izdavao pod svojim pečatom u sakristiji katedralne crkve Sv. Marije (in ecclesia nostra cathedrali sancte Marie).

Takvi nam dokumenti jasno očituju da je kaptol kao vjerodostojno mjesto svjedočio preko svog izaslanika u raznim poslovima oko zamjene, prodaje, kupnje i darivanja posjeda i kuća, te u njegovoj nazočnosti obavljao uvođenje u te posjede. Osim toga kaptol je vršio i saslušavanje svjedoka, te činio prijepise isprava, izdajući ih pod svojim velikim ili malim autentičnim pečatom kao sredstvom javne vjere.

Javnu djelatnost nastavio je kaptol i u 17. st., kad je njegov rad ozakonjen dekretom cara i kralja Ferdinanda III od g. 1647, članom 57,⁵¹ koji je kasnije također potvrđen zakonskim članom 56. iz g. 1741.⁵² Oba su zakonska člana važila i za njegove pečate koji

44. CD, XVII, str. 137-138.

45. Ibid., str. 630-631.

46. Vidi o tome opširnije moj rad »Srednjovjekovni Senjski kaptol i njegovi pečatnjaci. Pečat senjskog biskupa Martina«, Senjski zbornik, god. 13 (1988-19), Senj 1988, str.

47. CD, XVII, str. 465-466.

48. Arhiv Čazmanskog kaptola, fond isprava »Locus credibilis«, diplomata, stara sig. fasc. 16, br. 9, u Arhivu kaptola u Zagrebu.

49. Vidi: Manoilo Sladović, Povčesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst, 1856, str. 169.

50. Ibid., str. 169-174.

51. Stephano de Verböcz, Corpus iuris Hungarici seu decretum generale inclity regni Hungariae, tom. I, Tyrnaviae 1696, str. 210: Capitulum quoque Segniense, adnitar aliorum Regni Capitulorum, liberam procedendi, et expedienda expediendi, in suo processu habeat facultatem.

su zajedno s ispravom uživali potpunu javnu vjeru, ne samo u gradu Senju, nego i na čitavom kraljevskom teritoriju. U tom pogledu kaptolska isprava bila je s pravnog i diplomatskog gledišta jednako valjana kao i javna notarska isprava s njegovim potpisom.

Osim javne notarske i općinske kancelarije, te kaptola, u Senju je, kao i u drugim primorskim gradovima, djelovala i glagoljska kancelarija s glagoljskim notarom koji je sastavljao isprave na hrvatskom jeziku, a pisao na glagoljici.⁵³ Glagoljski su notari imali isti položaj i radili su na isti način kao i njihove latinske kolege. I oni se također nazivaju carskim (cesarskim) i općinskim notarima, što u potpunosti odgovara »imperiali auctoritate publicus (ili comunis) notarius«. Glagoljski su notari bili pretežno popovi glagoljaši, ali ponekad i svjetovna lica, kako nam to svjedoči dokument iz g. 1437 gdje se u Senju navodi cesarski i općinski notar i sudac Ivan Šakuš de Lode, te pop notar Matiaš Gerčić.⁵⁴ Između ostalih notara spominje se g. 1484. pop Ivan Zoičić⁵⁵, te 1485. pop Jakov Baičić.⁵⁶

I dok su popovi notari sastavljali i pisali glagoljske isprave na zahtjev stranaka ili Senjskog kaptola, pa čak i senjskih biskupa, dotle su svjetovni glagoljski notari često uz svoj posao obavljali i funkciju kancelara općinâ, gdje su radili, te također vodili notarske knjige zvane »kvaderner« na temelju kojih su izdavali potpune isprave na glagoljici sa svojim potpisom. Takve glagoljske isprave, kao i one koje su pisane na latinskom jeziku u javnoj notarskoj kancelariji i sakristiji kaptola tijekom srednjeg vijeka, uz Senjski statut iz g. 1388. predstavljaju danas neprocjenjivo blago hrvatske kulturne baštine, a posebice grada Senja.

3. Zaključak

Ako u najkraćim crtama rezimiramo sve ono što smo do sada izložili u vezi s javnom notarskom kancelarijom i kaptolom u Senju tijekom srednjeg vijeka, dolazimo do sljedećih rezultata:

1. U Senju su tijekom srednjeg vijak djelovale dvije punopravne institucije javne vjere: prva je institucija javna notarska kancelarija, a druga katedralni kaptol kanonika crkve Svete Marije sa svojim autentičnim pečatima.

2. Javna notarska kancelarija u kojoj se obavljala javna djelatnost u vidu sastavljanja, pisanja i izdavanja isprava na zahtjev stranaka, započela je s radom, ako ne prije g. 1233, a ono svakako tada kad se spominje prvi senjski notar Šimun. Mada je Šimun bio notar svete palače (Simon sacri palatii notarius), u Senju su djelovali i notari po carskom ovlaštenju (Notarius imperiali auctoritate). Obje vrsti notara bile su izjednačene u svojim pravima i ovlaštene da obavljaju svoje funkcije u gradu. Koncept dokuemnta sastavljali bi prema potrebi: na trgu pred općinom, na trgu pred katedralnom crkvom Sv. Marije, u javnoj ulici ili u gradskoj kancelariji, a cjelovitu ispravu napisali bi u notarskoj kancelariji.

3. Javni notarijat razvio se i razvijao u Senju, kao i već ranije u drugim dalmatinskim gradovima, pod stalnim utjecajem notarijata iz Italije. To je posve razumljivo, jer su

52. Ibid., tom. II, Budaë, 1779, str. 202: Capitulo etiam Segniensi admissa ea facultate, quam Articulus 57. Anni 1647. denotat.

53. Vidi o tome opširnije: M. Kostrenić, o.c., str. 84.

54. Đuro Surmin, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, (Acta croatica), I, Zagreb, 1898, str. 149.

55. Ibid., str. 301.

56. Ibid., str. 306.

senjski notari bili pretežno iz sjevernih krajeva Italije, osim četvorice s Krka. U razdoblju od 13-14. st. u Senju su djelovali ovi notari: Šimun (1233), đakon krčke crkve Prod (1248), Lanfranko Munarolli de Vicentia (1257-1270?), Vicencije Aylyno (1271-1290?), Nikola de Verona (1290-1292), magister i fizik Petar (1292?), fizik Jakob (1293-1295), krčki kanonik Lampridije (1306-1312), Nikola Korba de Ancona, prezbiter i kapelan krčkih knezova Dujma i Friderika (1312-1319?), Bevenut (1319-1339), Šimun de Prathoueteri Fesulane (1343-1350), Andrija de Feraria (1350-1353), Bonakursije de Foro građanin Belluna (1353-1356), Stefanini iz Krka (1358-1360), Mikina de Bochacupis de Ancona (1360-1364), i posljednji nam poznati notar Nikola iz Krka (1360-1394).

4. Uz notarsku službu bila je vezana i služba egzaminatora, koji je pregledavao sve vrsti notarskih isprava i odgovarao za točnost teksta dokumenta. Potpis egzaminatora nalazi se na ispravi uvijek ispred potpisa notara. U Senju se prvi put spominje egzaminator (Benevenut) g. 1292. Funkciju egzaminatora obavljali su u Senju senjski suci i kneževi pomoćnici, a od 1388. Statut grada Senja određuje tri egzaminatora od kojih jednoga postavlja knez, dok su drugu dvojicu uvijek birali iz plemićke obitelji Raduča (Raduchis) i Moysisa. Od tada u Senju djeluje općinska kancelarija na čelu s kancelarom i trojicom egzaminatora, te gradska kancelarija s javnim notarom koji je po ovlaštenju općine obavljao notarske poslove u svoje ime i za svoj račun. Javni je notar bio ujedno i općinski službenik, jer je radio i u svojstvu općinskog pisara, kao npr. notar Nikola iz Krka.

5. Potkraj 14. str., uz javnu notarsku i općinsku kancelariju, u Senju djeluje i katedralni kaptol kanonika crkve Sv. Marije kao »locus credibilis« ili vjerodostojno mjesto. U sakristiji katedralne crkve kanonici kaptola sastavljali su, pisali, prepisivali i izdavali pod svojim pečatom sve vrsti privatno-pravnih ugovora i drugih dokumenata na zahtjev kralja, banova, sudaca i drugih stranaka. Takvu vrstu posla ili javnu djelatnost obavljao je Senjski kaptol na temelju privilegija kralja Sigismunda od 1392. pa sve do g. 1741.

6. Osim gradske i općinske kancelarije, te kaptola, u Senju je, kao i u većini primorskih gradova, djelovala i glagoljska kancelarija u kojoj su se sastavljale isprave na hrvatskom jeziku, a pisale na glagoljici. Glagoljski su notari imali isti položaj i radili na isti način kao i notari gore spomenutih kancelarija.

Sl. 3. — Donji dio grba I. Lenkovića iz 1552. s pročelja bivše crkve sv. Franje

Öffentliche Tätigkeit der notariellen Kanzlei und des Kapitels in Senj im Laufe des Mittelalters Zusammenfassung

Im Laufe des Mittelalters wirkten in Senj zwei vollständige Institutionen der »Fides publica«: öffentliche Kanzlei und Domkapitel der Kanoniker der St. Maria Kirche mit seinen autentischen Siegeln.

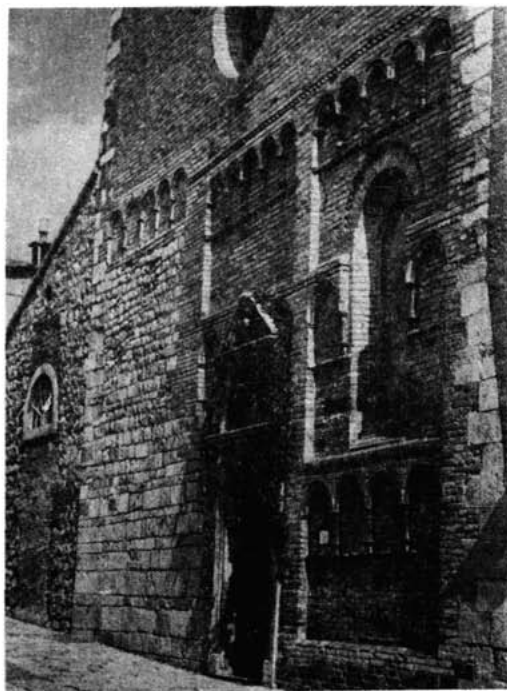
Die öffentliche notarielle Kanzlei begann mit ihrer Arbeit im XIII. Jahrhundert, und der erste Notar des Heiligen Palastes hiess Šimun. Ausserdem wirkten in Senj die Notare laut der kaiserlichen Bevollmächtigung.

Das öffentliche Notariat entwickelte sich in Senj (wie in anderen dalmatinischen Städten) unter dem Einfluss des italienischen Notariats. Das kann man dadurch erklären, dass Senjer Notare vorwiegend von Italien herstammten.

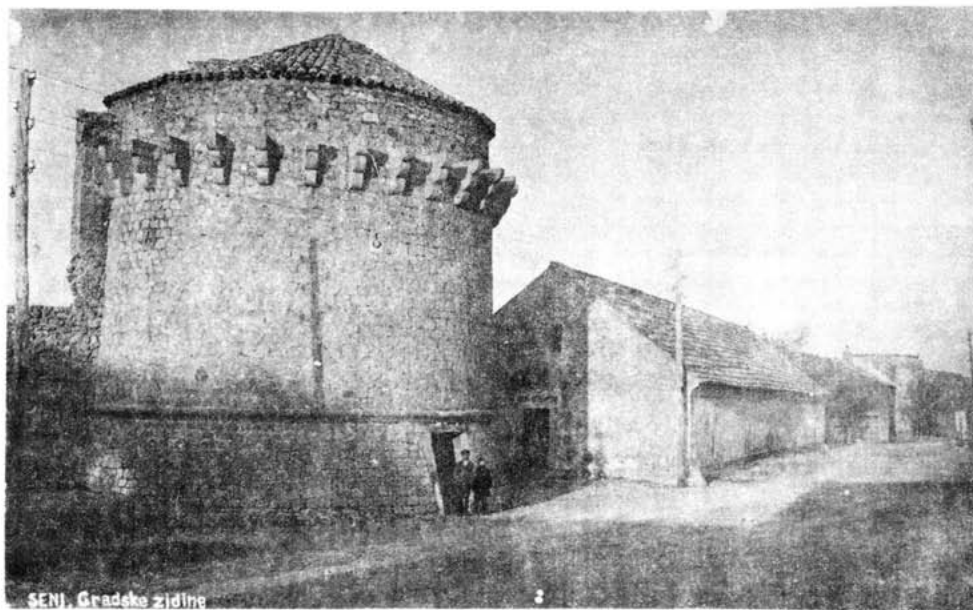
Mit dem notariellen Dienst wurde der Dienst des Examinators gebunden. Er musste alle Sorten der Dokumente durchsehen und verantwortete ihre Genauigkeit.

Nebst der öffentlichen Kanzlei und der Gemeinde-Kanzlei wirkte in Senj am Ende des XIV. Jahrhunderts das Domkapitel der Kanoniker der St. Maria Kirche als *Locus credibilis* (Glaubwürdige Stelle).

Ausserdem wirkte in Senj im XV. Jahrhundert eine glagolitische Kanzlei, in der die Dokumente im Kroatischen zusammengestellt wurden.

Sl. 4. – Romaničko pročelje katedrale sv. Marije u Senju, sredina 12 st.

Sl. 5. – Kula Lipica iz 16 st. te topnički magazin na Staroj cesti, snimak oko 1935.

Sl. 6. – Pogled s prijevoja Vratnik na cestu Jozefinu i Senjsku dragu prema slici Fr. Jaschkea 1807. g.